

Ιερωσύνη και Άσκηση

Πρωτοπρ. Κωνσταντίνου Καραϊσαρίδη

Εισαγωγικά τινά

Τό θέμα «ιερωσύνη καί άσκηση» στοχεύει νά αναδείξει τό πώς συνδυάζονται οί δύο αυτές πραγματικότητες στό ένα καί τό αυτό πρόσωπο, αυτό του ιερέα. Άν γινόταν αντιστροφή τών δύο αυτών όρων καί έτίθετο πρώτα ό όρος άσκηση καί μετά ό όρος ιερωσύνη, τότε τό βάρος της διαπραγμάτευσης θά έτίθετο στην άσκηση, ή όποία, βεβαίως, δέν οδηγεί κατ' ανάγκη στην ιερωσύνη. Μάλιστα δέ υπάρχουν περιπτώσεις κατά τίς όποιες στόν άσκητή δέ συνιστάται ή ανάληψη τών πνευματικών υποχρεώσεων πού απορρέουν από τό χάρισμα της ιερωσύνης(1). Ένώ, όπως έτέθη τό θέμα, μέ τό νά προηγείται ή ιερωσύνη καί νά έπεται ή άσκηση υποδεικνύεται ότι ή εισήγησή μας πρέπει νά καταδείξει τό πώς ή λειτουργία του ιερατικού χαρίσματος έμπεριέχει τό στοιχείο της άσκήσεως. Θά έλεγα δέ ευθύς εξ αρχής κάτι ακόμη έντονότερο: ή ιερωσύνη προϋποθέτει τήν άσκηση, ως πνευματική προετοιμασία, αλλά καί ή άσκηση συνοδεύει διά βίου τόν άσκούντα τό ιερώτατο χάρισμα της ιερωσύνης.

Διατυπώνοντας τίς πιό πάνω εισαγωγικές σκέψεις δέν θά ήθελα νά μου αποδοθεί κάποια πρόθεση λογοπαιγνίου ή, τέλος πάντων, σχολαστικίζουσα διάθεση. Άντίθετα, είναι προφανές ότι επιθυμώ νά τονίσω ευθύς εξ αρχής ότι οί δύο αυτές ιερές πραγματικότητες θά παρουσιαστούν συνδυαστικά, άρρηκτα συνδεδεμένες, όπως έξάλλου τό απαιτεί τό άληθινό φρόνημα της όρθόδοξης παράδοσης μας.

Γιά καθαρά όμως μεθοδολογικούς σκοπούς θά δοῦμε πρώτα τόν ιερέα ως άσκούμενο πρόσωπο καί στή συνέχεια θά παρουσιάσουμε τήν άσκηση ως κύριο χαρακτηριστικό στή λειτουργία καί έν γενεί φανέρωση του ιερατικού χαρίσματος.

Τά συμπεράσματα της παρούσας εισήγησης θά έλθουν στό τέλος νά συνοψίσουν τά εκτεθέντα καί νά δείξουν έναργέστατα ότι σήμερα, περισσότερο από κάθε άλλη έποχή, χρειάζεται νά είναι ζωντανή στή ζωή του ιερέα ή ζεύξη του ιερατικού χαρίσματος καί της λειτουργίας του μέ τήν πνευματική καί σωματική άσκηση. Ούτε πάλι επιτρέπεται, στό όνομα του αιτήματος του δήθεν εκσυγχρονισμού, ό ιερέας νά απεμπολήσει δομικά στοιχεία της ύπαρξής του, όπως είναι ή πολυσχιδής σωματική καί πνευματική άσκηση. Έξάλλου τά τελευταία εκκλησιαστικά γεγονότα δυστυχώς έπιβεβαίωσαν τά ως άνω καί κατέδειξαν ότι ή μόνη σίγουρη όδός για τήν αναστήλωση της εικόνας τών εκκλησιαστικών προσώπων μέσα στή σύγχρονη έλληνική κοινωνία είναι ή μετά σπουδής καί ένθουσιασμού επιστροφή στους όρους καί τούς τρόπους της άληθινής άσκήσεως, πού άνέκαθεν θεμελιώνουν ένα στέρεο πνευματικό φρόνημα καί έγγυώνται άληθινή καί ένάρετη βιοτή.

Γι' αυτό καί θεωρούμε έξαιρετικά επίκαιρη τήν επιλογή ως γενικού θέματος του Ζ' Πανελληνίου Λειτουργικού Συμποσίου τό θέμα «Τό μυστήριο της ιερωσύνης» καί έλπίζουμε ότι οί εισηγήσεις θά οδηγήσουν στην αναζωπύρωση του ιερατικού χαρίσματος(2).

A. Ο ιερέας ως άσκούμενο πρόσωπο

1. Η άσκηση ως απαραίτητη συνθήκη του χριστιανικού βίου

Στήν Άγία Γραφή σπάνια θά βρούμε τούς όρους άσκεΐν, άσκηση, άσκητής. Ο Απόστολος Παῦλος, άπολογούμενος ένώπιον του ήγεμόνα Φήλικα, είπε για τόν έαυτό του: «έν τούτω δέ καί αυτός άσκώ άπρόσκοπτον συνείδησιν έχειν προς τόν Θεόν καί τούς ανθρώπους διά παντός»(3). Στήν Παλαιά Διαθήκη υπάρχει τό ρήμα άσκεΐν, χωρίς ιδιαίτερη έννοιολογική χρήση, καθόσον θά μπορούσε στή θέση του νά μπει τό ρήμα έπιτελείν(4). Ένώ στην περίπτωση του μαρτυρίου τών έπτά παιδων αυτοί όνομάζονται άσκηταί ευσεβείας(5). Η δέ έν γενεί προσπάθεια πιστής τήρησης από μέρος τους του νόμου του Θεού άποκαλείται άσκηση(6).

Όμως, ένώ λείπει από τήν Άγία Γραφή αυτολεξεί ό όρος άσκηση, ως προς τό περιεχόμενό του θά λέγαμε ότι από τήν αρχή έως τίς τελευταίες της σελίδες ή Άγία Γραφή δέν κάνει τίποτε άλλο από τό νά προτρέπει τόν άνθρωπο στην ανάληψη του πνευματικού του άγώνα, νά περιγράψει τίς πτυχές του πνευματικού άγώνα καί νά παραπέμπει στόν άγωνοθέτη Θεό, ό όποιος θά ανταμείψει τούς τίμιους άγωνιστές. Θά ήταν μάταιο πράγμα ή παράθεση καί άνάλυση τών σχετικών χωρίων, αφού πρόκειται για κάτι τόσο προφανές. Καί είναι βέβαια τόσο προφανές τό

πρᾶγμα, διότι παραπέμπει στά ὄντολογικά δεδομένα τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης. Δηλαδή ὀδηγεῖ ἀναπότρεπτα στήν ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου, στήν πτώση τῶν πρωτοπλάστων καί δι' αὐτῆς στήν ἀσθένεια, πλέον, τῆς ἀνθρώπινης φύσης(7). Ἐκτοτε ὁ πνευματικός ἀγώνας, ἡ ἄσκηση ὡς κινητήρια δύναμη στόν πνευματικό ἀγώνα, ὡς χαρακτηριστικό στοιχεῖο τῆς πνευματικῆς πορείας τοῦ ἀνθρώπου, ταυτίζεται μέ τήν προσπάθεια ἐπιστροφῆς στό Θεό, ὑποταγῆς στό ἅγιο θέλημά Του. Ἀφοῦ ἡ πτώση, ἡ ὑποδούλωση στά πάθη, ἀπομακρύνουν τόν ἄνθρωπο ἀπό τό Θεό, ἡ ἀποκάθαρση, ὁ συστηματικός πνευματικός ἀγώνας, ἡ ἄσκηση τῆς ταπείνωσης καί τῶν εὐαγγελικῶν ἀρετῶν συνιστοῦν τήν πορεία ἐπιστροφῆς πρός τό Θεό.

Τό βασικό πλαίσιο τοῦ πνευματικοῦ ἀγώνα κάθαρση - φωτισμός - θέωση, πού εἶναι καί τό ἀναντικατάστατο θεραπευτικό πρόγραμμα σύμφωνα μέ τήν παράδοση τῆς ὀρθόδοξης πνευματικότητας, παραμένει ἡ μόνη ἀσφαλῆς ὁδός ἀποκατάστασης τῆς σχέσης τοῦ ἀνθρώπου μέ τό Θεό καί ταυτόχρονα ὁ ὁμόνος σίγουρος τρόπος ἀποκατάστασης τῆς ἀκεραιότητος τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου ὡς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ. Ἀκεραιότητα ἡ ὁποία διασπάστηκε σέ ἀτέλειωτα κομμάτια ἐξαιτίας τῶν πολλαπλῶν κακῶν ἐνεργημάτων τῶν παθῶν τοῦ μεταπτωτικοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι ἔφτασε ὁ ἄνθρωπος νά παρουσιάζει τόσα «πρόσωπα», ὅσα εἶναι τά ἄπειρα ἐνεργήματα τῶν παθῶν ἐπάνω του. Μόνο ἡ σοβαρή ὡς ἄνω ἀσκητική προσπάθεια μπορεῖ νά βάλει κάποια τάξη στό χάος πού ὑπάρχει μέσα στόν μεταπτωτικό ἄνθρωπο(8). Μέ ἀπλά λόγια, νά συναισθανθεῖ, δηλαδή, ὁ ἄνθρωπος τό χάλι του καί νά ἀρχίσει νά ἐργάζεται γιά τήν ἐπούλωση τῶν πληγῶν πού δημιουργεῖ πάνω του ἡ ἁμαρτία καί ὁ διάβολος, συνεργοῦσης φυσικά καί τῆς δικῆς του ἐμπάθειας.

Ἔτσι δέν εἶναι καινοτομία ἢ κάποια ἐμμονή τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ πατρός Ἰωάννου Ρωμανίδου, ὁ τονισμός αὐτοῦ τοῦ πλαισίου τῆς πνευματικῆς ζωῆς ὡς τῆς μόνης σοβαρῆς, ἀσφαλοῦς καί εἰς βάθος κατανόησης τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρώπινης πτώσης καί τῆς διά τῆς πνευματικῆς καί σωματικῆς ἄσκησης ἐπανόδου του στό ἀρχαῖο κάλλος. Οὔτε πάλι εἶναι ἐφεύρημα τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ναυπάκτου κ. Ἰεροθέου ὁ ὅρος «ὀρθόδοξη ψυχοθεραπεία», πού χρησιμοποιεῖ στά ἔργα του προκειμένου νά τονιστεῖ ἡ διαδικασία κατανίκησης τῶν παθῶν μέ τόν πνευματικό ἀγώνα καί τήν ἄσκηση, συνδραμούσης τῆς θείας χάριτος, ἡ ὁποία ἀνάπτει τό σπινθήρα γιά τήν ἔναρξη τοῦ ἀγώνα καί ἐνισχύει καί φωτίζει γιά τήν αἴσια ἔκβαση του.

Ἄλλα τά σύγχρονα θεολογικά ἀλλά καί τά πατερικά συγγράμματα - ἐγχειρίδια πού διαλαμβάνουν συστηματικά τίς ἀρχές τῆς πνευματικῆς ζωῆς ἔχουν περίπου τήν ἴδια δομή(9). Στήν Κλίμακα τοῦ Ἰωάννου παρατηροῦμε ὅτι μόλις ἀπό τόν 26ο λόγο καί πέρα ἡ διαπραγματεύση «ἀποδεσμεύεται» ἀπό τήν ἀνάλυση τῶν παθῶν. Γιά νά φτάσει στόν 29ο λόγο νά γίνει λόγος «περί τοῦ ἐπιγείου οὐρανοῦ τῆς θεομιμήτου ἀπαθείας καί τελειότητος». Ἀκόμη, ὁ ὅσιος Ἰωάννης μόλις στόν προτελευταῖο λόγο (30ο) ἀναφέρεται στήν τριάδα τῶν ἀρετῶν, πίστη, ἐλπίδα καί ἀγάπη.

Ὁμοίως καί ὁ ἅγιος Ἰσαάκ πρός τό τέλος τῶν λόγων του ἀναφέρεται στήν πνευματική θεωρία - κατανόηση τῶν κριμάτων τοῦ Θεοῦ, στίς λεπτές διακρίσεις τῶν πνευματικῶν ἀλλοιώσεων κ.ἄ.

Ὁ ἅγιος Συμεών ὁ Νέος Θεολόγος, πάλι, πρός τό τέλος τῶν λόγων του ἀναφέρεται στήν ἀπάθεια, στή θεία ἔλλαμψη, στήν πνευματική θεωρία (θέα) τῶν θείων ἐνεργειῶν κ.ἄ.

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς στήν ἐπιστολή του «Πρός τήν σεμνοτάτην ἐν μοναζούσαις Ξένην», ἀκολουθώντας τήν κλασσική πατερική ὁδὸ τῆς ἀνάλυσης τῶν παθῶν καί τῆς διαδικασίας τῆς κάθαρσης μέ τήν ἄσκηση τῆς ταπείνωσης καί τῆς προσευχῆς, στό τέλος τῆς ἐπιστολῆς - πραγματείας ἀναφέρεται στά χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὅπως αὐτό τῆς διοράσεως καί προοράσεως. Μάλιστα δέ κατακλείει τήν ἐπιστολή ἐπανερχόμενος στήν ἀδιάλειπτη προσευχή καί τό πνευματικό πένθος προκειμένου νά διασφαλιστοῦν τά διά τῆς προηγουμένης πνευματικῆς διαδικασίας παραχωρηθέντα ἀπό τό Θεό πνευματικά ἀγαθά. Στήν κατακλείδα περίπου τοῦ ἔργου μέ τά λόγια «δεῦτε καί ἡμεῖς ἐν μακαριστῇ πτωχείᾳ προσπέσωμεν καί κλαύσωμεν ἐναντίον Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἵνα καί τά προημαρτημένα ἀπαλειψώμεν καί πρός τήν κακίαν ἀκινήτους ἑαυτούς ποιήσωμεν καί τοῦ Παρακλήτου ἐπιτύχωμεν...», βλέπουμε ὅτι τό κατά Θεόν πένθος ὄχι μόνον εἶναι προϋπόθεση γιά τήν πνευματική προκοπή, ἀλλά, ὅπως εἶπαμε, διασφαλίζει τά κεκτημένα πνευματικά ἀγαθά καί δὴ τῆ χάρη τοῦ παναγίου Πνεύματος(10).

Ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης, στό «Συμβουλευτικό Ἐγχειρίδιο», μετά τά σχετικά περί φυλακῆς τῶν αἰσθήσεων ξεχωριστά γιά τήν κάθε μία καί γιά ὅλες μαζί τίς αἰσθήσεις, στό τέλος τοῦ ἔργου του ἀναφέρεται στίς «πνευματικές καί οἰκείες τοῦ νοῦ ἡδονές» καί μᾶς ὑποδεικνύει σαφέστατα ὅτι, ἂν δέν προηγηθεῖ ἡ προαναφερθεῖσα ἀσκητική διαδικασία, ἡ πνευματική δηλαδή καλλιέργεια τοῦ ἀνθρώπου, δέν εἶναι δυνατόν νά γίνει λόγος γιά πνευματικούς καρπούς, γιά καταστάσεις χάριτος καί κατά Θεόν μακαριότητος.

Στό βιβλίον τοῦ ἀειμνήστου Γέροντος Σωφρονίου γιά τόν ἅγιο Σιλουανό τόν Ἀθωνίτη, ἐνῶ στό πρῶτο μέρος βλέπουμε περιγραφόμενη τῆ σφοδρότητα τοῦ πνευματικοῦ ἀγώνα καί τῆς ἄσκησης τοῦ ἁγίου Σιλουανοῦ, ὅπως

έπίσης και την έν ειδει απολογίας παρουσίαση προς τον δυτικό άνθρωπο του βάθους και του πλούτου της ορθόδοξης πνευματικής παράδοσης από μέρους του Γέροντα Σωφρονίου -που σέ λίγα σημεία ίσως κουράζει τους μετόχους της ανατολικής πνευματικής παράδοσης - όταν αρχίζει τό δεύτερο μέρος, μέ τίς γραφές του άγιου Σιλουανού, τότε αύρα λεπτή καταλαμβάνει την ψυχή κάθε αναγνώστη. Πλέον έδω μιλάει ό κεκαθαρμένος και φωτισμένος και στην κατάσταση της θεώσεως εύρισκόμενος άγιος Σιλουανός και τά λόγια του έχουν την αύρα του παναγίου Πνεύματος, γι' αυτό και τά δέχεται ό αναγνώστης όλα άσυζητητί και εισχωρούν βαθιά στην ύπαρξή του, χωρίς άλλες σκέψεις και στοχασμούς.

Στό γνωστό βιβλίό «Έκφρασις μοναχικής έμπειρίας» του άειμνήστου Γέροντος Ίωσήφ, στό δεύτερο μέρος, στην 65η έπιστολή-πραγματεία «πρός ήσυχαστήν έρημίτην», που είναι διαιρεμένη σέ 12 μικρά κεφάλαια και όπου αναλύονται βασικές πλευρές της άσκητικής ζωής και πολιτείας, μόλις στό τελευταίο κεφάλαιο γίνεται λόγος περί αγάπης. Μάλιστα δέ ούσιαστικά, κατά μίμηση του Αποστόλου Παύλου, του άγιου Ίωάννου του Θεολόγου και άλλων μή ονομαζομένων πατέρων, γίνεται ένας ύμνος της αγάπης είτε από τό Θεό προς έμάς, είτε τή βοήθεια Έκείνου από έμάς προς τό Θεό. Τήν «άλληλοφιλαδελφία», που είναι για μάς ύψιστο έφετό, ό Γέρον Ίωσήφ τή θεωρεί άπλά έκπλήρωση της έντολης της αγάπης. Η όντως αγάπη είναι «ένέργεια της θείας Αγάπης»(11). Τά τελευταία περί αγάπης στό τέλος του βιβλίου έρχονται πάλι νά μάς υπενθυμίσουν ότι, αν δέν προηγηθούν τά προηγούμενα άσκητικά στάδια και παλαιόματα, τότε τά λόγια περί αγάπης είναι άνευ άντικειμένου, κενά περιεχομένου, φληναφήματα εύσεβούς, έστω, φαντασίας.

Τέλος, στην έκδοση της Ιερᾶς Μονῆς Τιμίου Προδρόμου Έσσεξ Αγγλίας μέ τίτλο «Άσκησις και θεωρία», όπου καταχωρίζονται κάποια κείμενα του άειμνήστου Γέροντος Σωφρονίου (Σαχάρωφ), υπάρχει και ένα κείμενο μέ τίτλο «Περί των βάσεων της ορθόδοξου άσκήσεως», τό όποιο έχει την κάτωθι χαρακτηριστική έναρκτήρια παράγραφο: «Τό παρόν θέμα παρουσιάζεται ως τό πλέον επίκαιρον ούχι μόνον δι' όσους καλούνται άσκηταί υπό την στενήν ούτως είπειν ειδικήν της λέξεως έννοιαν, ήτοι διά τούς μοναχούς, άναχωρητάς και έρημίτας, αλλά και διά πάντα χριστιανόν έν γενεί. Επί πλέον, τό επίκαιρον και "σύγχρονον" του θέματος τούτου εις πάντας τούς αιώνας, εις πᾶσαν έποχήν, παραμένει τό αυτό έξ έπόψεως ούσίας, ως προς την ποιότητα ζωής του ανθρώπινου πνεύματος, την όποίαν έχομεν επί του προκειμένου υπ' όψιν»(12).

Τέλος, «ή χριστιανική άσκηση δέν γίνεται για νά άποκαλυφθει ή δύναμη ή ή καρτερία μας. Δέν σημαίνει νά θέτουμε όρισμένους στόχους ρεκόρ. Αυτό θά ήταν μία άθληση που έχει και αυτή την αξία της. Δέν σημαίνει άκόμη νά έχουμε σκοπό τό βασανισμό του έαυτού μας. Τούτο άποτελεί θρησκοληψία και άπανθρωπία. Η ούσιαστική άσκηση του χριστιανού είναι ή αδιάκοπη προετοιμασία για την άποδοχή της αγάπης, της πνοής του Άγιου Πνεύματος»(13).

2) Η άσκηση ως προετοιμασία και πνευματικό ύπόβαθρο του ιερέα.

Μετά από όσα έλέχθησαν στό προηγούμενο κεφάλαιο κατανοοῦμε πλέον πολύ καλά ότι, άφου για τον κάθε χριστιανό ή άσκηση είναι άπαράβατη, άναγκαία συνθήκη του βίου του, αυτό ισχύει για τον ύποψήφιο ιερέα ή τον ήδη «ένδεδυμένον την της ιερατείας χάριν»(14) κατά μείζονα λόγο. Ο ιερέας καλείται εκ της άποστολής του νά ένστερνωσται όλο τό άσκητικό πρόγραμμα που άναφέραμε για την πνευματική συγκρότησή του, αλλά και για νά μπορέσει άργότερα νά τό διδάξει στό ποιμνίό του. Δέν είναι νοητό ό ιερέας νά έχει λιγότερες πνευματικές ύποχρεώσεις από τούς χριστιανούς του. Δέ θά πρέπει συνειδησιακά νά άναπαύεται όταν βλέπει στό ποιμνίό του χριστιανούς μέ μεγαλύτερο πνευματικό ζήλο. Εκ της θέσεως και του χαρίσματός του είναι πρώτος και οδηγός στην χριστιανική κοινότητα. Αυτό πρέπει νά έχει σίγουρα και ένα πνευματικό άντίκρισμα. Πρέπει νά είναι πρώτος και στό άσκητικό φρόνημα, στους πνευματικούς άγώνες. Διαφορετικά, αν ό ίδιος είναι άμελής πνευματικά και ράθυμος, όχι μόνο θά έχει πνευματική τύφλωση, αλλά θά βλάψει και όσους τον έμπιστεύονται πνευματικά. Δηλαδή θά έχουμε τέλεια έπιβεβαίωση των λόγων του Κυρίου: «μήτι δύναται τυφλός τυφλόν οδηγείν; ούχι άμφότεροι εις βόθυνον πεσοῦνται;»(15). Και άκόμη, τό νά έπιφορτίζει τούς χριστιανούς μέ πολλές πνευματικές ύποχρεώσεις και ό ίδιος νά έχει άμελή βίο, αυτό είναι και μία μορφή βαριάς ύποκρισίας, την όποία επίσης καταδίκασε τό άψευδες στόμα του Κυρίου: «και υμίν τοις νομικοις ούαί, ότι φορτίζετε τούς ανθρώπους φορτία δυσβάστακτα, και αυτοί ένί των δακτύλων υμῶν ού προσψάυετε τοις φορτίοις»(16).

Κάθε τίμιος ιερέας σέ ότιδήποτε ιερατικῶς πράττει, αλλά και άκόμη, θά έλεγα, σέ κάθε στιγμή της ζωής του, έρχεται άντιμέτωπος μέ ένα διπλό βαθύτατα ύπαρξιακό έρώτημα: «ποιός είμαι; τίνι παρίσταμαι;». Τό έρώτημα αυτό είναι πανάρχαιο. Από τό Μωϋσή τό θεόπτη(17), τον Ησαΐα τον προφήτη(18) και άλλα ιερά πρόσωπα, που άνέλαβαν μία άποστολή του Θεού χάριν του λαού του Θεού, μέχρι και τον τελευταίο σημερινό ιερέα, συνειδησιακά προβάλλει τό ίδιο έρώτημα: «ποιός είμαι έγώ; πόσο μεγάλη είναι ή άναξιότητά μου; πώς ό Θεός μου έμπιστεύεται τόσο μεγάλη

ἀποστολή»; Δηλαδή, ὁ Θεὸς μου ἀναθέτει ἔργο θεϊκό, ὅπως εἶναι ἡ καθοδήγηση καὶ ὑποβοήθηση τῶν ἀνθρώπων στοὺς δρόμους τῆς σωτηρίας, πράγμα τὸ ὁποῖο δὲν ἐμπιστεύθηκε οὔτε στοὺς ἀπόλυτα πιστοὺς διακόνους του, τοὺς ἁγίους ἀγγέλους.(19) Οἱ ἀπαντήσεις στὰ ὡς ἄνω ὑπαρξιακά ἐρωτήματα προσδιορίζουν τὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο τῆς ἱερατικῆς αὐτοσυνειδησίας τοῦ κάθε ἱερέα. Τὸ ζητούμενο ἐδῶ φυσικὰ δὲν εἶναι ἡ ἀπάντηση στὰ ἐρωτήματα, ἀφοῦ αὐτὰ ἀπαντῶνται συνειδησιακὰ σὲ προσωπικὸ πεδίο ἢ στὴν ἐξομολογητικὴ διαδικασία τοῦ ἱερέα ἐνώπιον τοῦ πνευματικοῦ του πατρός ἢ θὰ ἀπαντηθοῦν στὸν ἴδιο τὸ Θεὸ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως καὶ μισθαποδοσίας.(20). Τὸ ζητούμενο ἐδῶ εἶναι ἡ περιγραφή στοιχειωδῶς τῆς πνευματικῆς συγκρότησης τοῦ ἱερέα.

Σύμφωνα μὲ τὸν ἅγιο Συμεὼν τὸ Νέο Θεολόγο, «ὁ μὴ γεννηθεὶς ἄνωθεν οὐ δύναται ἰδεῖν τὸν γεγεννηκότα Θεὸν οὐδὲ γνωρίσαι τὸν εἰς τοῦτο πεφθακότα διὰ τοῦ Πνεύματος».(21). Στὴν ἀνάλυση αὐτῆς τῆς θέσης, ἀφοῦ κάνει μνεία καὶ ἐρμηνεία τῶν λόγων τοῦ Κυρίου πρὸς τὸ Νικόδημο: «ἐάν μὴ τις γεννηθῇ ἄνωθεν, οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ».(22), καθὼς καὶ «τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς σὰρξ ἐστὶ, καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος πνεῦμά ἐστι».(23), θεωρεῖ αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὴν πνευματικὴ ἀναγέννηση ὄχι μόνο ὡς ὁδὸ ἀσφαλούς θεογνωσίας, ἀλλὰ καὶ ὡς τὸ ἀσφαλὲς κριτήριον γιὰ τὴν ἀναγνώριση τοῦ πνευματικοῦ πατέρα, ὁ ὁποῖος θὰ ἔχει τὰ ἴδια σημεῖα τῆς διὰ Πνεύματος Ἁγίου, ἄνωθεν δηλαδή γέννησης.(24). Σίγουρα ἐδῶ μποροῦν νὰ ἐγερθοῦν ἐνστάσεις, στοὺς ὅτι δηλαδή ἀπαιτεῖται τέτοια καὶ τόση ὠριμότητα γιὰ τὴν ἀνεύρεση ἀπλανοῦς ὁδηγοῦ. Ἔστω καὶ ἂν δεχθοῦμε κάποια δικαιολόγηση αὐτῆς τῆς ἐνστάσεως, θὰ εἶναι ἀδικαιολόγητος ἕνας ὑποψήφιος ἱερέας ἢ ἤδη ἱερέας, ἐάν δὲν ἀγωνισθεῖ γιὰ ἕνα τόσο σοβαρὸ θέμα καὶ δὲν τὸ κάνει, τουλάχιστον, αἴτημα προσευχῆς.

Δὲν ἀναφέρουμε περισσότερα γιὰ τὴ βασικὴ θέση τοῦ Ἁγίου Συμεὼν ὡς πρὸς τὴν πνευματικὴ ἀναγέννηση τοῦ πνευματικοῦ τέκνου, χάριτι Θεοῦ, σὺν ἀγκάλες τοῦ πνευματικοῦ πατρός, μὲ συνέπεια ἀπὸ καθοδηγούμενος νὰ γίνεται ἐκ πείρας πλέον ἐμπειρος στὴν καθοδήγηση ἄλλων ἀνθρώπων.(25), γιὰ τὸ λόγο ὅτι γιὰ τὴν πνευματικὴ πατρότητα ὑπάρχει εἰδικὴ εἰσήγηση στοὺς Συνέδριο καὶ, ἐπιπλέον, μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀνατρέξει καὶ σὲ εἰδικὴ διατριβὴ γιὰ τὸ θέμα αὐτό.(26). Τὴν ἐπιμονὴ ὁμοῦς τοῦ Ἁγίου Συμεὼν στὴν πνευματικὴ ἀναγέννηση καὶ ὠρίμανση τοῦ πνευματικοῦ τέκνου, προκειμένου νὰ ἀναλάβει ποιμαντικὰς φροντίδες, τὴν καταλαβαίνουμε καλύτερα ἀπὸ τὴν ἀνάλυση τοῦ κάνει στὸν Ἀ΄ Κατηχητικὸ του Λόγο «Περὶ Ἀγάπης».(27), ὅπου, ἀφοῦ μνησθεῖ τοῦ εὐαγγελικοῦ χωρίου στοὺς ὁποῖο ὁ Κύριος λέει: «μακάριος ὁ ποιήσας καὶ διδάξας· οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν».(28), ἐπιμένει, καὶ ἔχει ἀσφαλῶς δίκαιο, ὅτι οἱ ἅγιοι πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας ἔγραψαν καὶ δίδαξαν ἐκ πείρας, πρῶτα ἐκεῖνοι ἐφάρμοζαν τὰ ὅσα δίδαξαν: «οὐδὲν γὰρ οἱ φωστῆρες ἔγραψαν ἐκεῖνοι, ὅπερ πρότερον οὐκ ἐποίησαν καὶ ποιήσαντες οὐ κατώρθωσαν» (29). Σπεύδει δὲ νὰ τὸ αἰτιολογήσει καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν ἀκροατῶν, τῶν μαθητῶν, ὅτι δηλαδή πῶς εὐκόλα καὶ μὲ περισσότερο ζήλο ἐφαρμόζουν τίς πνευματικὰς συμβουλές ὅταν ὁ διδάσκαλός τους ἔχει αὐτὲς τίς προϋποθέσεις. Λέγει δὲ χαρακτηριστικὰ: «τοῦ γὰρ τοιοῦτου διδασκάλου καὶ οἱ μαθηταὶ ἀκούοντες, μιμεῖσθαι αὐτὸν γίνονται πρόθυμοι καὶ οὐ τοσοῦτον ἐκ τῶν ἐκείνου λόγων δέχονται τὴν ὠφέλειαν, ὅσον ἀπὸ τῶν καλῶν αὐτοῦ πράξεων διεγείρονται καὶ τὰ αὐτὰ ποιεῖν ἀναγκάζονται».(30).

Ἀλλὰ βέβαια ὅλα τὰ ὡς ἄνω μπορεῖ νὰ φαίνονται ὠραῖα στὴ διατύπωση καὶ νὰ μὴν ἐπιτρέπουν τὴν ἔκφραση σοβαρῶν ἀντιρρήσεων, στὴν πράξη ὁμοῦς εἶναι πολὺ δύσκολα. Ἀκόμη καὶ ἐξ ἴδιας πείρας, εἴτε ὡς καθοδηγούμενοι εἴτε ὡς καθοδηγηταὶ ἄλλων, γνωρίζουμε ὅτι εἶναι πολὺ δύσκολο πρᾶγμα ἡ ὑπακοή καὶ ἡ συμμόρφωση πρὸς τίς πνευματικὰς συμβουλές. Χρειάζεται μεγάλη ταπεινὴ καὶ προπαντὸς ἀποφασιστικὴ ἀπόφαση. Ἀπαιτεῖται κανεὶς, σύμφωνα καὶ μὲ τὴν πνευματικὴ του κατάσταση, νὰ πάρει ὅσο τὸ δυνατόν πῶς σοβαρὰ τὴν πνευματικὴ ζωὴ καὶ τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν σωτηρία του. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐπιμένει ὄχι ἀπλᾶ στὴν «παιδαγωγία» ἀλλὰ στὴν ἐν Χριστῷ καὶ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἀναγέννηση.(31). Καὶ φυσικὰ κάθε γέννηση εἶναι ὁλόκληρη διαδικασία καὶ ἐμπεριέχει στάδια πολλὰ, δηλαδή σύλληψη, ἀνάπτυξη τοῦ ἐμβρύου καὶ γέννηση. Ὅμως ἡ διαδικασία ὠρίμανσης, λόγω τῆς τρεπτότητας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ φθόνου τοῦ διαβόλου, ἀπειλεῖται διαρκῶς. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἀγῶνας εἶναι ἀσταμάτητος.(32). Τί σημαίνουν ὅλα αὐτὰ γιὰ τὸ ἱερωμένο πρόσωπο; Ἀσκηση ποικίλοτροπῆ, πολυμερῆ, ἀσταμάτητη «ἄχρις οὗ μορφωθῇ Χριστός».(33).

Γιὰ νὰ συνδέσουμε τὰ ὅσα ἀναφέρθηκαν γιὰ τὴν ἀσκηση στὴ ζωὴ κάθε χριστιανοῦ καὶ στὴ ζωὴ τοῦ ἱερέα καὶ γιὰ νὰ φανεῖ ἡ ἰδιαιτερότητα στὴ δευτέρῃ περίπτωση, θὰ παραθέσουμε ἕνα πολὺ χαρακτηριστικὸ ἀπόσπασμα τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου: «Ἐτι οὖν ἀμφισβητήσεις ἡμῖν τοῦ μὴ καλῶς ἠπατήσθαι, πᾶσι μέλλων ἐπιστήσεσθαι τοῦ Θεοῦ τοῖς ὑπάρχουσι, καὶ ταῦτα πράττων, ἅ καὶ τὸν Πέτρον ποιοῦντα ἔφησε δυνήσεσθαι καὶ τῶν ἀποστόλων ὑπερακοντίσαι τοὺς λοιπούς. Πέτρε γὰρ, φησί, φιλεῖς με πλεῖον τούτων; Ποίμηναι τὰ πρόβατά μου. Καίτοι γ' ἐνῆν εἰπεῖν πρὸς αὐτόν, εἰ φιλεῖς με, νηστεῖαν ἄσκει, χαμευνίαν, ἀγρυπνίας συντόνους, προῖστασο τῶν ἀδικουμένων, γίνου ὀρφανοῖς ὡς πατήρ, καὶ ἀντὶ ἀνδρός τῆ μητρὶ αὐτῶν· Νῦν δὲ πάντα ταῦτα ἀφείς, τί φησί; ποίμηναι τὰ πρόβατά μου. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ ἅ προεῖπον, καὶ τῶν ἀρχομένων πολλοὶ δύναντ' ἂν ἐπιτελεῖν ῥαδίως, οὐκ ἄνδρες μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες· ὅταν Ἐκκλησίας προστῆναι δέη καὶ ψυχῶν ἐπιμέλειαν πιστευθῆναι τοσοῦτων, πᾶσα μὲν ἡ γυναικεία φύσις παραχωρεῖται τῷ μεγέθει τοῦ πράγματος, καὶ ἀνδρῶν δὲ τὸ πλεόν· ἀγέσθωσαν δὲ εἰς μέσον οὐ πολλῶ τῷ μέτρῳ πλεονεκτοῦντες ἀπάντων, καὶ τοσοῦτον ὑψηλότεροι τῶν ἄλλων κατὰ τὴν ψυχῆς ὄντες ἀρετῆν,

ὅσον τοῦ παντός ἔθνους Ἑβραίων κατά τό τοῦ σώματος μέγεθος ὁ Σαούλ, μᾶλλον δέ καί πολλῶ πλέον(34)».

Τέλος, ἀξιοσημείωτο εἶναι τό ὅτι ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐπιχειρεῖ μία σύγκριση τῶν κατ' ἐξοχήν ἀσκητῶν, τῶν μοναχῶν, καί τῶν ἱερέων, ὑποστηρίζοντας ὅτι ὁ ἱερέας περισσότερο τοῦ μοναχοῦ ἀσκεῖ ἔμπρακτα τήν ὑπομονή, καθ' ὅτι καθοδηγεῖ πρὸς τήν ἀρετή τούς χριστιανούς, ἔχει ἄλλου εἴδους ἀσκησι, καθ' ὅτι ζεῖ ἐν μέσῳ τοῦ κόσμου, ἐνῶ ὁ μοναχός ζεῖ μόνος του, καί, ἀκόμη, ὁ μοναχός πραγματώνει εὐκολότερα τόν ἀγῶνα του γιά τήν ἀρετή παρά αὐτός πού ἔχει φροντίδα γιά πλῆθος χριστιανῶν(35).

B. Ἡ ἀσκησι κατά τή λειτουργία τοῦ ἱερατικοῦ χαρίσματος

1) Ἀσκησι καί ἱερουργία

Τό κεντρικό σημεῖο τῆς λειτουργίας τοῦ ἱερατικοῦ χαρίσματος εἶναι ἡ ἱερουργία. Τά ἱερά μυστήρια, οἱ ἱερέες ἀκολουθίες, οἱ περιστατικές εὐχές, ὅλα ὅσα συνθέτουν τόν χῶρο τῆς λατρείας τῆς Ἐκκλησίας εἶναι τό κύριο πεδίο δράσης τοῦ ἱερέα. Στό χῶρο τῆς λατρείας εἶναι πρωταγωνιστής, ὁ κύριος μοχλός τῆς διεκπεραίωσης τῆς. Ἀφοῦ ἡ λατρεία ἔχει ὡς διπλό σκοπό τή δοξολογία τοῦ Θεοῦ καί τόν ἀγιασμό τοῦ ἀνθρώπου(36), ὁ ἱερέας εἶναι τό στόμα τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ πού μεταφέρει τίς προσευχές καί ἱκεσίες στό Θεό, ἀλλά καί τό χέρι τοῦ Θεοῦ πού μεταφέρει τήν εὐλογία καί τή χάρη τοῦ Θεοῦ στό λαό.

Ἡ τέλεση τῶν ἱερῶν μυστηρίων καί τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν, γενικά δέν ἀπαιτεῖ μόνο ἀπό τόν ἱερέα εὐλάβεια καί προσοχή, ἐπιμέλεια καί τάξη. Εἶναι μία πνευματική εὐκαιρία καί γιά τόν ἴδιο. Ὅταν λειτουργεῖ ὁ ἱερέας δέ διεκπεραιώνει ἀπλά τό ἱερατικό του καθήκον ὑπέρ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος. Λειτουργεῖται πρωτίστως ὁ ἴδιος. Δηλαδή ἀναφέρεται, προσφέρεται ὡς θυσία καί ὁ ἴδιος. Ἰερέας, πιστοί, εὐχαριστιακά δῶρα δέ χωρίζονται μεταξύ τους στεγανά. Δέ μιλάμε δηλαδή μόνο γιά κάποιες εὐχές τῆς θείας λειτουργίας πού ἀναφέρονται στόν ἴδιο τόν ἱερέα. Τό ἴδιο συμβαίνει καί μέ τή βάπτισι καί τό χρίσμα ἑνός ἀνθρώπου. Μπορεῖ νά εἶναι ἕνα ὑπαρξιακό γεγονός πού ἀφορᾷ στή ζωή καί τή σωτηρία του. Ὅμως, ταυτόχρονα, εἶναι καί ἐκκλησιολογικό, ἐκκλησιαστικό γεγονός, γιάτί ἡ Ἐκκλησία αὐξάνεται κατά ἕνα μέλος καί ὁ Θεός ἐμπιστεύεται πνευματικά στόν ἱερέα ἕνα ἀκόμη παιδί. Σκεφτεῖτε πόσο αὐτό εἶναι ἀκόμη πιό ἀπτό στή βάπτισι τῶν ἐνηλίκων. Στήν τέλεση τοῦ ἱεροῦ εὐχελαίου, παρότι ἡ ἀφορμή εἶναι ἡ ἀσθένεια ἑνός μέλους τῆς ἐκκλησίας, ἡ ὅλη ἀκολουθία, ἐκτός ἀπό τόν ἐξατομικευμένο χαρακτήρα τῆς, ἀναφέρεται στήν ἀσθένεια τῆς ἀνθρώπινης φύσης, στήν ἐν Χριστῶ θεραπεία τῆς, στήν ἀποκατάσταση τῆς ψυχοσωματικῆς ὑγείας, πράγμα τό ὅποιο συμπεριλαμβάνει ἀσφαλῶς καί τόν ἴδιο τόν ἱερέα. Στό μυστήριο τοῦ γάμου ὁ ἱερέας καλεῖται μέ τήν ἱερουργία του νά βάλει χάριτι Χριστοῦ τήν ἀνθρώπινη συζυγική σχέση σέ ἕνα ἱερό πλαίσιο ἀγιασμοῦ καί ἀγωνιστικότητος τῶν νεονύμφων, ὥστε στή συνέχεια νά βοηθήσει μέ τήν ποιμαντική του προσφορά στήν κατά Θεόν προκοπή τους. Στό ἱερό μυστήριο τῆς μετανοίας καί ἐξομολογήσεως, ὡς ἄλλος Μωσῆς, θά προσπαθήσει νά ὀδηγήσει τά τέκνα τοῦ Θεοῦ ἀπό τή χώρα τῆς δουλείας τῆς Αἰγύπτου, πού εἶναι ἡ ὑποδούλωσι στά πάθη, στήν ἐλευθερία τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας, πού εἶναι ἡ ζωή τῆς χάριτος καί τῆς ἐν Χριστῶ ἐλευθερίας.

Ὅλα ὅσα, ὅμως, ἀναφέραμε ἕως ἐδῶ εἶναι πνευματικά θέματα, βιώματα πού ἐμπεριέχουν διαδικασία στήν ὁποία ὁ ἱερέας δέν εἶναι ὁ θεατής ἢ ὁ εὐλαβῶς συμμετέχων, εἶναι ἱερέες καταστάσεις στίς ὁποίες μετέχει καί ὁ ἴδιος. Εἶναι πεδίο ἀσκησι καί γιά τόν ἴδιο τόν ἱερέα. Αὐτό θά τό καταλάβουμε ἂν ἐπανέλθουμε στή θεία λειτουργία. Ἡ θεία λειτουργία εἶναι μία συγκεκριμένη πορεία ἀπό τά σύμβολα στήν πραγματικότητα(37). Ὁ εὐλογημένος ἄρτος, ὁ ἀμνός τῆς ἱερᾶς προσκομιδῆς, μέσα ἀπό τήν ἱερουργική διαδικασία τῆς τελετουργίας τοῦ ἱερέα θά γίνει τό σῶμα τοῦ Κυρίου. Γί αὐτό καί ὁ ἱερέας ἔχει τή δυνατότητα νά βλέπει «αὐτοψεῖ τό πρόσωπον τῆς ἀγίας ἀναφορᾶς»(38). Προκειμένου νά ἀποφευχθεῖ ἡ μηχανιστική, τυποποιημένη γιά τόν ἱερέα διαδικασία, ἀπαιτεῖται νά ἔχει βαθύ ἀσκητικό φρόνημα. Δέ χρειάζεται νά πιέζεται, νά καταπιέζεται νά δείξει κάτι ἢ, ἀκόμη περισσότερο, νά κατανοήσει, νά ἐκλογικεύσει τά μυστήρια τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Ὅμως ὀφείλει νά κρατεῖ τό λογισμό του στά τελούμενα. Νά ἀκοῦει ὁ ἴδιος τή φωνή του καί νά λέγει τά αἰτήματα, τά λόγια γενικά τῆς θείας λειτουργίας καί γιά τόν ἑαυτό του. Ἡ ὅλη του σκέψη, ὁ νοῦς, ἡ καρδιά, ἡ σωματική του στάσι πρέπει νά συνοδεύει τά τελούμενα. Αὐτό ὅμως εἶναι ἐπίπονη καί ἐπίμονη ἀσκησι. Καί αὐτή ἡ ἀσκητική διαδικασία γιά τόν ἱερέα ἀρχίζει πρῖν τήν ἱερουργία, μέ τήν ἐιδική προετοιμασία(39), συνεχίζεται κατά τήν ἱερουργία καί μετά ἀπό αὐτήν. Ὁ ἱερέας ὡς ἀνθρώπινη ὑπαρξι εἶναι ὁ ἴδιος ἕνα ἱερό θυσιαστήριο, μία ἱερή εἰκόνα, ἀνώτερη ἀπό αὐτές πού ὑπάρχουν στό τέμπλο καί τά εἰκονοστάσια. Γί αὐτό καί ὁ λειτουργός, ἀφοῦ θυμιατίζει τήν ἀγία Τράπεζα κ.λ.π., πρῖν νά βγεῖ ἔξω γιά νά θυμιατίζει τίς ἱερέες εἰκόνας καί τό ἐκκλησίασμα, θυμιατίζει τούς συλλειτουργοῦντας ἢ συμπροσευχομένους ἱερεῖς. Χρειάζεται νοικοκυροσύνη καί πρακτικό πνεῦμα, προκειμένου ὁ ἱερουργός νά μείνει ἀπερίσπαστος στήν ἱερουργία. Δέν εἶναι δυνατόν τήν ὥρα τῆς ἱερουργίας νά ἔχει τό νοῦ του στά ψαλτήρια, στό παγκάρι καί τούς ἐπιτρόπους, στούς διακονητές τοῦ ἱεροῦ βήματος. Αὐτά ὀφείλει νά τά ἔχει ρυθμίσει νωρίτερα, ὥστε νά μήν τόν ἀποσπᾷ τίποτε

καί κανένας από τήν ιερουργία του, πού θά πρέπει νά τή βιώνει ως ολόκληρα, ὄχι ἀποσπασματικά. Μέσα στήν ιερουργία, ὅλες οἱ στιγμές εἶναι ιερές. Ὅλες ἔχουν νά κάνουν εἴτε μέ τόν ἅγιο Θεό, εἴτε μέ τήν ιερότητα τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου.

Ἐνας ιερέας, ἄν ἐμβαθύνει στά λόγια καί μόνο τῆς ιερουργίας σοφίζεται, βρίσκει μέσα σέ αὐτά ὅλη τή διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας γιά ὅλα τά θέματα καί μάλιστα συμπυκνωμένη καί δοσμένη μέ ἐπαγωγικό τρόπο καί μέ δυνατά, ποιητικά τίς πιό πολλές φορές, λόγια, πού ἐντυπώνονται ως μηνύματα πνευματικά, λειτουργοῦν ως ἐγερτήρια σαλπίσματα πρῶτα γιά τόν ἴδιο τόν ιερουργό. Αὐτό ὅμως θά γίνει, ὅταν κρατεῖ μέ προσπάθεια καί κόπο τό νοῦ καί τήν προσοχή του στά τελούμενα, τά ψαλλόμενα καί γενικῶς στήν ὅλη ιερουργία. Φυσικά ὅλα αὐτά σημαίνουν ἄσκηση συνεχῆ τοῦ ιερέα. Γί' αὐτό ὑπάρχουν καί διαφορετικές βαθμίδες ἐμπειρίας ἀπό τήν ἀμέλεια καί τήν εἰς κρίμα καί κατάκριμα ιερουργία μέχρι τήν ἀγγελική συλλειτουργία(40).

Ἄν ὁ ιερέας ἔχει φρόνημα ἄσκησης, βρίσκει ωφέλεια πνευματική γιά τόν ἴδιο ἀκόμη καί στά πιό ἄσχετα μέ αὐτόν θέματα, ὅπως γιά παράδειγμα στήν εὐχή εἰς λεχώ. Στή δευτέρη εὐχή διαβάζουμε τά ἐναρκτήρια λόγια: «Δέσποτα Κύριε, ὁ Θεός ἡμῶν, ὁ τεχθεῖς ἐκ τῆς Παναχράντου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καί ἀειπαρθένου Μαρίας, καί ὡς νήπιον ἐν φάτνῃ ἀνακλιθεῖς, καί ὡς βρέφος ἀναδειχθεῖς...». Στήν τρίτη εὐχή πάλι κάτι παρόμοιο μέ τήν προσθήκη τοῦ σκοποῦ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως: «Κύριε ὁ Θεός ἡμῶν, ὁ εὐδοκίας κατελθεῖν ἐκ τῶν οὐρανῶν καί γεννηθῆναι ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου καί ἀειπαρθένου Μαρίας δια τήν σωτηρίαν ἡμῶν...»(41). Δηλαδή στίς δύο αὐτές εὐχές, ἄσχετες κατ' οὐσίαν μέ τήν κατάσταση τοῦ ιερέα, γίνεται μνεία τῆς θείας Γέννησης ἐκ παρθένου Μαρίας, πρὸς σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Φυσικά ὁ συντάκτης τῶν εὐχῶν χρησιμοποίησε τά λόγια γιά νά μεταβεῖ ἀπό τή θεία Γέννηση στή γέννηση τοῦ συγκεκριμένου παιδιοῦ, πού ὅμως πραγματοποιήθηκε εὐδοκίᾳ τοῦ σαρκί ἐπιφανέντος Κυρίου, καί στόν ὅποιο ἀπευθύνεται αὐτή ἡ εὐχή. Ὁ ιερέας μέσα ἀπό τό ἀσκητικό -προσευχητικό του φρόνημα, ἐκτός ἀπό τήν εὐγνωμοσύνη πρὸς τό Θεό γιά τή γέννηση αὐτοῦ τοῦ παιδιοῦ, πού θά εἶναι καί πνευματικό του παιδί, μπορεῖ νά ἀναχθεῖ καί μέ εὐγνωμοσύνη προσωπική γιά τή θεία Γέννηση, τήν ἀφορμή καί τῆς δικῆς του σωτηρίας.

Ἐγραφα σέ ἄλλη περίσταση, ἐπιδιώκοντας νά τονίσω τή ζεύξη τοῦ πνευματικοῦ καί ὑλικοῦ κόσμου μέ τίς περιστασιακές εὐχές καί ἀκολουθίες, τό πῶς δηλαδή εἰσβάλλει ἡ εὐλογία καί ὁ ἁγιασμός τοῦ Θεοῦ στήν καθημερινότητά μας, ὅτι σέ μία ἀκολουθία ὅπως «ἐπί εὐλογησεί νένου ὀχήματος» (42) μπορεῖ νά διδαχθεῖ ὁ ιερέας τόσα πολλά. Καί συγκεκριμένα τό ἀποστολικό ἀνάγνωσμα κατακλείεται μέ τή φράση: «δι' ὑπομονῆς τρέχωμεν τόν προκειμένον ἡμῖν ἀγῶνα, ἀφορῶντες εἰς τόν τῆς πίστεως ἀρχηγόν καί τελειωτήν Ἰησοῦν»(43). Τό εὐαγγελικό ἀνάγνωσμα κατακλείεται μέ τή φράση: «περιπατεῖτε ἕως τό φῶς ἔχετε»(44). Στήν τελευταία εὐχή διαβάζουμε τά λόγια: «καί δός τῷ δούλῳ σου (τῷ δεῖνι) ἵνα πορευῆται τήν ὁδόν αὐτοῦ χαίρων καί τελειώσῃ τόν δρόμον αὐτοῦ καί τήν διακονίαν, ἣν ἔλαβε παρὰ σοῦ. Τό γάρ τόν δρόμον τελέσαι, οὐ τοῦ θέλοντος οὐδέ τοῦ τρέχοντος, ἀλλά τοῦ ἐλεοῦντος Θεοῦ· διόπερ καί δεόμεθά σου, δός ἡμῖν Ἄγγελον φωτεινόν, ἵνα πορευῆται ἔμπροσθεν ἡμῶν, ῥυόμενος ἡμᾶς, ἢ ἐν νυκτί ἢ ἐν ἡμέρᾳ, ἀπό παντός κακοῦ καί ἵνα πνεύματι Θεοῦ ἀγόμενοι, τρέχωμεν καλῶς καί μή εἰς κενόν κοπιῶμεν»(45). Δηλαδή ὅλα αὐτά ἀναφέρονται στήν πνευματική πορεία τοῦ ἀνθρώπου. Μπορεῖ ἡ ἀφορμή νά εἶναι ἡ εὐλογία τοῦ ὀχήματος, τοῦ ἐποχούμενου κ.λ.π., ἐν τούτοις ἡ πνευματική ἀναγωγή εἶναι σαφέστατη. Αὐτό ἐξάλλου ἐπιβεβαιώνεται καί μέ τήν κατακλείδα τῆς ὡς ἄνω εὐχῆς: «Σύ γάρ εἶ ἡ ὁδός καί ἡ ἀλήθεια καί ἡ ζωή...» καί συνεχίζει μέ τήν τριαδική ἐπίκληση. Ὅλα αὐτά τά μηνύματα ἐνδέχεται νά μήν προσλαμβάνονται πλήρως ἀπό τόν ιερέα καί μένει ἡ προσευχή γιά καλή ὁδήγηση καί προστασία τοῦ ἀνθρώπου ἀπό ἀτυχήματα, πρᾶγμα τό ὅποιο ἀναμένει ἡ πλειονότητα τῶν χριστιανῶν μας. Ὁ ιερέας ὅμως εἶναι κρίμα, ἀδικεῖ τόν ἑαυτό του ἄν δέν προσεταιριστεῖ γιά δική του ωφέλεια αὐτά τά μηνύματα. Τό τελευταῖο ἀσφαλῶς θά γίνει γιά τόν ιερέα μόνο ἄν ἔχει συνεχές φρόνημα ἄσκησης στήν ιερουργία του. Ἄν συνεχῶς ιερουργώντας ἐκτός ἀπό τό ἀντικείμενο ἢ τό λόγο τῆς εὐχῆς, τοποθετεῖται ὁ ἴδιος ἀπέναντι στό Θεό καί Σωτήρα του.

2) Ἄσκηση καί ποιμαντική διακονία.

Ὅλα ὅσα μέχρι τώρα ἀναφέρθηκαν καί πού εἶναι οἱ ἀπαραίτητες προϋποθέσεις τοῦ ιερατικοῦ φρονήματος, διαποτισμένες ἀπό ιερατικό ἀσκητικό φρόνημα, χωρίς τήν ἀναφορά στήν ποιμαντική διακονία τοῦ ιερέα, θά μπορούσαν νά χαρακτηριστοῦν ὡς ὁ πνευματικός πλοῦτος, ἡ πνευματική συγκρότηση τοῦ ιερέα. Ὅμως ὁ ιερέας εἶναι ποιμένας, ὑπάρχει χάριν τοῦ ποιμνίου του. Ὅπως ὁ πανάγαθος Θεός δέν κράτησε δι' ἑαυτόν τόν πλοῦτο τῆς θείας δόξης Του, ἔτσι καί ὁ ιερέας, κατὰ μίμηση τοῦ Θεοῦ καί κατὰ παραγγελίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς τόν Ἀπόστολο Πέτρο καί πρὸς τούς ἀνά τούς αἰῶνες ποιμένες, καλεῖται νά μεταφέρει τόν πλοῦτο τῆς θείας χάριτος, τίς δωρεές τοῦ Θεοῦ στά λογικά πρόβατα τῆς ἐκκλησίας(46). Ὁ Κύριος στήν παραβολή τοῦ ποιμένα καί τῶν προβάτων(47) ὀνομάζει τόν ἑαυτό του καλό ποιμένα, πού ὄχι μόνο φροντίζει γιά τήν ἀσφάλεια καί τήν τροφή τῶν προβάτων, ἀλλά καί θυσιάζεται χάριν αὐτῶν. Ἐτσι καί ὁ ιερέας, ὁ ποιμένας κατὰ μίμηση τοῦ Χριστοῦ καί τῶν

ἀγίων Ἀποστόλων, ἐπιβάλλεται νά ἔχει συνεχή, διαρκή φροντίδα γιά τό ποιμνίό του(48). Διαφορετικά θά συμπεριφερθεῖ ἀνεύθυνα, μέ ἀποτέλεσμα νά γίνει τό ποιμνιο βορά τῶν λύκων καί νά διασκορπισθεῖ(49).

Βέβαια γιά τά ἄλογα πρόβατα τά πράγματα εἶναι ἀρκετά ἀπλά. Μέ μία ράβδο, ἕνα καλό μαντρί, κόπο καί τίς γνωστές φροντίδες τοῦ βοσκοῦ, τά πρόβατα δέν κινδυνεύουν. Μπορεῖ νά μᾶς ἐξυπηρετεῖ πολλές φορές ἀκόμη καί κηρυγματικά ἡ εἰκόνα τοῦ ποιμένα καί τοῦ ποιμνίου. Ἄς μὴν τήν χρησιμοποιοῦμε ὅμως τόσο εὐκολα. Ἡ διαποίμανση τῶν λογικῶν προβάτων δέν εἶναι καθόλου εὐκόλη. Οἱ ἄνθρωποι δέν εἶναι κοπάδι. Εἶναι συγκεκριμένες προσωπικότητες, μέ ἰδιαιτερότητα καί ξεχωριστή ὁ καθένας παθογένεια. Γί' αὐτό χρειάζεται ἐξατομίκευση τῆς ποιμαντικῆς προσφοράς, προσαρμοστικότητα στίς ἰδιαιτέρες συνθήκες τοῦ κάθε προσώπου καί τῆς ἐποχῆς καί, προπαντός, καμιά ἐπανάπαυση. Δέν πρέπει ποτέ νά ξεχνάμε τήν τρεπτότητα τῶν ἀνθρώπων, ἀλλά καί τό φθόνο τοῦ μισόκαλου διαβόλου γιά ὅποιοδήποτε πνευματικό ἀποτέλεσμα. Ἀνάμεσα στά πολλά ρεαλιστικότερα λόγια τῆς Ἁγίας Γραφῆς ὑπάρχει καί τό «ὁ δοκῶν ἐστᾶναι βλεπέτω μή πέση»(50). Δηλαδή ἐνῶ νομίζουμε ὅτι στεκόμαστε στά πόδια μας, τήν ἴδια στιγμή νά πιστεύουμε ὅτι κινδυνεύουμε νά πέσουμε. Αὐτή ἡ ρευστότητα στά ἀνθρώπινα καθιστᾶ ἀκόμη πιο δύσκολη τήν ποιμαντική ἐργασία τῶν ἱερέων.

Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά οἱ χριστιανοί μας ἀδυνατοῦν νά διαχωρίσουν τήν πνευματική μας κατάσταση ὡς ἱερέων ἀπό τήν ἱερουργία καί τήν ἐν γένει προσφορά μας. Μερικές φορές κατά ἕναν ἀκροβατικό τρόπο μερικοί προσπαθοῦν νά πείσουν τό λαό τοῦ Θεοῦ ὅτι ἄλλο ἢ πνευματική κατάσταση τοῦ ἱερέα καί ἄλλο ἢ δραστηριότητα τῆς θείας χάριτος. Σίγουρα ἡ ὑπαρξη ἢ ἡ ἀνυπαρξία ἀρετῆς στόν ἱερέα δέν προσδιορίζει τήν δραστηριότητα τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Αὐτό λύθηκε στήν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας μέ τά ἱερά μυστήρια «ex opera operandis»(51).

Ὅμως δέν πρέπει ποτέ νά ξεχνοῦμε ἢ ὑποκριτικά νά ἐθελουφλοῦμε καί νά νομίζουμε ὅτι ποιμαίνουμε ἀγγέλους. Τό ποιμνίό μας εἶναι ἄνθρωποι ἀσθενεῖς πνευματικά καί ἰδιαίτερα στήν ἐποχή μας χρειάζονται διαρκή στήριξη. Γί' αὐτό καί ὁ προβληματισμός μας ἢ καλύτερα ὁ προβληματισμός τῶν ἀνθρώπων δέν περιορίζεται στήν ἐγκυρότητα ἢ μή τῶν ἱερῶν μυστηρίων. Ἀντίθετα μεγάλο ρόλο παίζει τό παράδειγμα καί ἡ ἐν γένει ζωή τοῦ ποιμένα.

Κατά κανόνα λοιπόν οἱ ἄνθρωποι ψάχνουν γιά ἐνάρετο καί ἀσφαλῆ ὁδηγό καί καλά κάνουν. Ἐπομένως ὁ ἀγώνας τοῦ ποιμένα πρέπει νά εἶναι συνεχῆς καί διπλός. Πρῶτα ἐπιμελεῖται τῆς προσωπικῆς του πορείας καί μέ βάση αὐτήν φροντίζει τήν πνευματική πορεία τῶν τέκνων του.

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης στήν Κλίμακα, μόλις στόν τελευταῖο λόγο του, δίνει συμβουλές στόν ποιμένα. Ἀσφαλῶς μποροῦμε νά θεωρήσουμε ὅτι ὅλα ὅσα προηγήθηκαν εἶναι οἱ ἀπαραίτητες προϋποθέσεις γιά τήν ἄσκηση τῆς ποιμαντικῆς διακονίας. Σταχυολογοῦμε δύο-τρεις προτάσεις:

«Ποιμὴν κυρίως ἐστίν, ὁ τὰ ἀπολωλότα λογικά πρόβατα δι' ἀκακίας, δι' οἰκείας σπουδῆς καί εὐχῆς ἀναζητῆσαι, καί ἀνορθῶσαι δυνάμενος».

«Κυβερνήτης ἐστίν, ὁ ἰσχύν νοεράν ἐκ Θεοῦ καί οἰκείων μόχθων εἰληφώς, οὐ μόνον ἐκ τρικυμίας ἀλλά καί ἐξ αὐτῆς τῆς ἀβύσσου τήν ναῦν ἀνασπᾶσαι δυνάμενος».

«Ἰατρός ἐστίν, ὁ τό σῶμα καί τήν ψυχὴν ἀνοσον κεκτημένος, μηδεμιᾶς ἐμπλάστρου δεόμενος ἐπ' αὐτῆς».

«Διδάσκαλος ἐστίν ὄντως, ὁ νοεράν δέλτον γνώσεως δακτύλω Θεοῦ, ἡγουν ἐνεργεία ἐλλάμψεως ἐξ αὐτοῦ κομισάμενος, καί τῶν λοιπῶν βίβλων ἀνευδής γενόμενος. Ἀπρεπές διδασκάλους ἐξ ἀντιγράφων παιδεύειν καί ζωγράφοις ἐκ πινάκων παλαιῶν σημειοῦσθαι».

«Ὁ τούς κάτω παιδεύων, ἀνωθεν ἐκ τοῦ ὕψους δίδασκε...».

Καί τέλος: «Πολλή τοῦ προσεστώτος ἢ αἰσχύνῃ, προσευχομένου δωρηθῆναι τι τῷ ὑπηκόῳ, ὅπερ αὐτός οὐπω κέκτηται»(52).

Ὅλες αὐτές οἱ σταχυολογημένες προϋποθέσεις ἄσκησης ποιμαντικοῦ ἔργου σημαίνουν ὅτι ὁ ποιμένας μέ τήν ἄσκηση καί τόν ἐν γένει πνευματικό του ἀγώνα πρέπει νά εὐρίσκεται σέ ὑψιστο πνευματικό ἐπίπεδο. Μάλιστα δέ ἡ τελευταία ἀποστροφή λέγει ρητά ὅτι εἶναι ντροπή ὁ ποιμένας νά εὐχεται, νά προσεύχεται νά δοθεῖ κάτι πνευματικό στά τέκνα του, χωρὶς νά τό διαθέτει ὁ ἴδιος νωρίτερα. Ἄν παραφράζαμε κάπως τά λόγια τοῦ ὁσίου Ἰωάννη, θά λέγαμε ὅτι εἶναι ντροπή νά βρίσκονται τά πνευματικά τέκνα σέ ἀνώτερη πνευματική κατάσταση ἀπό τόν ποιμένα. Σίγουρα ἰσχύει ἡ προτροπή τοῦ Κυρίου πρὸς τούς μαθητές Του σέ σχέση μέ τήν συμπεριφορά τῶν Φαρισαίων: «...πάντα ὅσα ἐάν εἴπωσιν ἡμῖν τηρεῖν, τηρεῖτε καί ποιεῖτε, κατά δέ τὰ ἔργα αὐτῶν μή ποιεῖτε· λέγουσι γάρ, καί οὐ

ποιοῦσι»(53). Ἦταν ἄλλα τότε τὰ δεδομένα. Ἀπό τή μία πλευρά ὁ Κύριος καί οἱ μαθηταί Του καί ἀπό τήν ἄλλη τό ὑποκριτικό παράδειγμα τῶν Φαρισαίων. Ὁ Κύριος βεβαίως ἐξασφάλισε ὁ ἴδιος τήν πνευματική πορεία τῶν μαθητῶν του. Καί ξέρομε ὅτι γιά τό φαρισαϊσμό χρησιμοποίησε τήν αὐστηρότερη γλώσσα(54).

Στήν περίπτωση μας εἴμαστε ἐμεῖς ἀπέναντι στό ποιμνιο πού μᾶς ἐμπιστεύθηκε ὁ Κύριος καί ἡ Ἐκκλησία Του. Δέν μποροῦμε νά ἐπικαλεστοῦμε κανένα ἐλαφρυντικό γιά νά ἀμνηστεύσουμε τήν ἀμέλεια καί τήν ἔλλειψη ἐπαγρύπνησης γιά τόν προσωπικό μας συνεχή καταρτισμό καί τήν προκοπή τοῦ ποιμνίου μας. Εἴμαστε οἱ ἐργάτες τοῦ ἀμπελώνα τοῦ Κυρίου(55). Αὐτό σημαίνει ὅτι ὅσο εἴμαστε μέσα στό ἀμπέλι, στή διακονία μας, θά πρέπει ἀκατάπαυστα νά ἐργαζόμαστε.

Δέν εἶναι νοητό νά αἰσθανόμαστε ἱερεῖς καί ποιμένες μόνο κατά τήν ἱερουργία ἢ κατά τήν ποιμαντική ἐπαφή μέ τούς χριστιανούς. Εἴμαστε διαρκῶς ἕνα ζωντανό θυσιαστήριο προσευχῆς καί μία διαρκῆς μέριμνα γιά τὰ πνευματικά μας τέκνα, ἀκόμη καί ὅταν δέν εἶναι σωματικά ἐνώπιόν μας παρόντα. Ἴσως τότε ἀκόμη περισσότερο πρέπει νά στρέφεται ἡ ποιμαντική μας σκέψη καί ἡ προσευχητική διάθεση στό ποιμνίό μας. Οἱ ποιμένες ὅλων τῶν βαθμῶν τῆς ἱερωσύνης ἔχουν εὐθύνη γιά τήν πνευματική πορεία τῶν τέκνων τους, ἀκόμη καί γιά τὰ ἁμαρτήματά τους, ἐάν βέβαια δέν ἐνήργησαν προληπτικά καί θεραπευτικά ἀπέναντί τους(56).

Δέν εἶναι δυνατόν νά νιώθουμε κάποιες στιγμές ἢ ὥρες, δέν ἔχει σημασία, ἱερεῖς καί ἄλλες στιγμές κάτι ἄλλο. Ἴσως γι' αὐτό κατά κύριο λόγο, καί ἡ παράδοση τῆς ἐκκλησίας μας ἐπιθυμεῖ νά βλέπει τόν ἱερέα νά ἔχει ἰδιαίτερη ἐνδυμασία (ράσο) καί πέραν τῆς ἰδιαίτερης ἐνδυμασίας τῶν ἀμφίων τῆς ἱερουργίας. Εἶναι μία ὑποβοήθηση, διαρκῆς ἐνθύμηση, ἔστω, τῆς ἱερατικῆς ἀποστολῆς μας καί ταυτόχρονα ἕνα συνεχές κήρυγμα-μήνυμα πρὸς τούς χριστιανούς μας ὅτι ὁ Θεός εἶναι ἀνάμεσά μας, ἀφοῦ κυκλοφορεῖ μέ τὰ διακριτικά του, ἐξωτερικά ἔστω, σημάδια ὁ διάκονος καί λειτουργός Του.

Δέ θά ἤθελα νά ἐπεκταθῶ στά πάσης φύσεως ἱερατικά καθήκοντα καί ποιμαντικά προγράμματα, τὰ ὅποια οἱ φιλότιμοι ἱερεῖς τὰ γνωρίζουν καί τὰ ἐφαρμόζουν. Θά συμφωνήσουμε ὅμως ὅλοι ὅτι ἡ ἐπιτέλεση μέ σοβαρότητα καί ὑπευθυνότητα τοῦ ποιμαντικοῦ μας ἔργου εἶναι συνεχῆς ἀσκηση. Εἶναι συνεχῆς προσφορά καί θυσία. Καί ὅπως οἱ φυσικοί γονεῖς καθιερώνονται, θεωροῦνται ἱερά πρόσωπα στή συνείδηση τῶν παιδιῶν τους μέ τή θυσία καί τήν προσφορά τους, τό ἴδιο καί ἀκόμη περισσότερο οἱ πνευματικοί πατέρες καί ποιμένες καθιερώνονται στή συνείδηση τῶν πνευματικῶν τέκνων τους μέ τή θυσία καί τήν προσφορά τους. Ὁ Ἅγιος Συμεών Θεσσαλονίκης ἐμφανίζοντας τόν ἱερέα ὡς δούλο γνήσιο καί μιμητή τοῦ Χριστοῦ τόν παρουσιάζει ὡς ἔχοντα ἐπί τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τό ἀκάνθινο στεφάνι(57) καί βαδίζοντα τήν ὁδὸ τοῦ μαρτυρίου μέχρι καί αὐτῆς τῆς σταυρώσεως(58).

«Οἱ Δυτικοί θεώρησαν ὡς ιδεώδη λειτουργό τῆς Ἐκκλησίας ὄχι τόν ἐν Πνεύματι ἀγίῳ ζῶντα, τόν πνευματοφόρον, ἀλλά τόν κατά κόσμον σοφόν, τόν ἔχοντα φιλοσοφικήν καί ἐγκυκλοπαιδικήν κατάρτισιν. Μετά προσωρινήν λάμψιν τό ιδεῶδες αὐτό ἀπέτυχε παταγωδῶς. Τό ὠμολόγησεν ἐπισήμως ἡ Β' ἐν Βατικανῶ "Οἰκουμενική" Σύνοδος.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολή οὐδέποτε ἔπαυσε νά δοξάζη τόν Κύριον ὡς "πανσόφους τούς ἀλιεῖς" ἀναδειξαντα διὰ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ ἀγίου Πνεύματος καί νά θεωρῆ τούς "φ ι λ ο σ ὀ φ ο υ ς ἄ σ ὀ φ ο υ ς" καί τούς "τεχνολόγους ἀλόγους" (Ακάθιστος Ὕμνος). Τά πρόβατα τοῦ Χριστοῦ ποιμαίνουν ὀρθῶς ὄχι οἱ καθηγηταί, ἀλλ' οἱ πτωχοί μέν τῶ πνεύματι, πλούσιοι ὅμως τῶ Πνεύματι δούλοι Του»(59).

Ἀσφαλῶς τὰ τελευταῖα αὐτά λόγια, διατυπωμένα γραπτὰ ἀπό τόν τότε Ἀρχιμανδρίτη καί νῦν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Νικοπόλεως καί Πρεβέζης κ. Μελέτιο, ἔχουν διαρκῆ ἐπικαιρότητα καί δείχνουν πῶς ἀνέκαθεν ἡ ὀρθόδοξη παράδοσή μας κατενόησε τό πρόσωπο καί τό ρόλο τοῦ ἱερέα, συνδέοντας ἄρρηκτα τήν ἀσκηση μέ τήν ἱερωσύνη.

Ἀντί ἐπιλόγου

Ἡ μέχρι τώρα διαπραγμάτευση ἀνέδειξε ὅτι ἱερωσύνη καί ἀσκηση εἶναι δύο πραγματικότητες πού συνδυάζονται ἄρρηκτα, ἀπαραιτήτως, στό πρόσωπο τοῦ ἱερέα. Θά ὀλοκληρώσουμε τή διαπραγμάτευση μέ ἕνα ἱστορικό παράδειγμα ἀπό τήν πνευματική ἱστορία τοῦ ὀρθόδοξου γένους μας, ὅπου ἀναδεικνύεται ὅτι ἡ ἀσκηση εἶναι μόνιμη συνοδός στό βίῳ τῶν ἱερωμένων καί ἀναπόσπαστο χαρακτηριστικό γνώρισμα τοῦ ἱερατικοῦ γένους στήν ὀρθόδοξη παράδοσή μας.

Στή γνωστή ψευδοενωτική σύνοδο Φερράρας - Φλωρεντίας, μετά τήν ὀλοκλήρωση τοῦ διαλόγου καί γιά ἐπικύρωση, τρόπον τινά, τῆς ψευδοενώσεως, ὁ Πάπας Εὐγένιος ὁ Δ', ἀπευθυνόμενος πρὸς τὰ μέλη τῆς συνόδου, εἶπε: «Αὐριον

μέλλομεν λειτουργήσῃν καί τελειώσῃν τήν ἔνωσιν. Ἐμάθομεν οὖν ὅπως τινές τῶν ὑμετέρων βούλονται μεταλαβείν τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Διά τοῦτο λέγομεν ἀπό τοῦ νῦν, ἵνα οἱ βουλόμενοι μετασχεῖν τούτων ἐγκρατεύσωνται καί ἀγνίσωνται καί ἐτοιμάσωνται πρὸς τοῦτο». Δηλαδή, ἐζητήθη ἀπό τούς ἀνατολικούς πατέρες, σύμφωνα μέ τίς παραδόσεις τῆς Δύσης, νά κάνουν ὅπως ἰδιαίτερη προετοιμασία γιά τή συμμετοχή τους τήν ἐπομένη ἡμέρα στή θεία λειτουργία (ἐγκράτεια, ἀγνισμός, ἐτοιμασία). Αὐτό προκάλεσε «ἐκπληξη» στούς δικούς μας πατέρες («καί ἡμεῖς πάντες ἐξεπλάγημεν»). Σέ ἀπάντηση τῶν ὡς ἄνω λόγων τοῦ Πάπα ὁ Νικαίας Βησσαρίων, ἐπιδιώκοντας προφανῶς νά ἀμβλύνει τίς δημιουργηθεῖσες κακές ἐντυπώσεις, ἀπάντησε σχετικῶς: «Οἱ ἡμέτεροι ἐγκρατεύονται ἀεὶ καί μετ' εὐλαβείας διανύουσι πάντα τόν τῆς ζωῆς αὐτῶν βίον...»⁽⁶⁰⁾.

Δηλαδή, ἂν παραφράζαμε τά λόγια αὐτά σύμφωνα μέ τό στόχο τοῦ θέματος πού διαπραγματευθήκαμε, θά λέγαμε: οἱ ἱερεῖς τῆς ὀρθόδοξης παράδοσης πάντοτε, συνεχῶς ἀσχοῦνται (ἐγκρατεύονται) καί ἔχουν εὐλάβεια (σωστό φρόνημα ἀπέναντι στό Θεό) ὀλόκληρη τή ζωή τους.

Σημειώσεις

1. Χαρακτηριστικά παραδείγματα εἶναι οἱ τόσο πολλοί καί μεγάλοι δισταγμοί τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (πρβλ. Περί ἱερωσύνης, 6,12, Migne P.G. 48, 688-689) καθὼς καί ἡ φυγή τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ στόν Πόντο εὐθύς μετά τήν εἰς πρεσβύτερον χειροτονία του, προκειμένου νά παρηγορηθεῖ κοντά στό φίλο του Μ. Βασίλειο. Γιά τήν περίπτωση τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου βλ. καί Χ. Κρικῶνη, Ἡ ἱερωσύνη κατά τόν Ἁγ. Ἰωάννην τόν Χρυσόστομον, Πρακτικά Ἱερατικοῦ Συνεδρίου Ἰ. Μ. Δράμας, Δράμα 1999, σ.σ. 59-60. Ἐπίσης πρβλ. Dumitru Fecioru, Despre Preoție, Βουκουρέστι 1998 (ειδικός τόμος ἀφιερωμένος στήν ἱερωσύνη μέ τά σχετικά ἔργα τῶν ἁγίων Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καί Ἐφραίμ τοῦ Σύρου, εἰσαγωγή, μετάφραση καί σχόλια ἀπό τόν ὡς ἄνω ρουμάνο συγγραφέα), σ. 11. Γιά τήν περίπτωση τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου βλ. καί πρωτοπρ. Θεοδώρου Ζήση, Ἡ ἱερωσύνη κατά τόν Ἁγ. Γρηγόριο Θεολόγο, Πρακτικά Ἱερατικοῦ Συνεδρίου Ἰ. Μ. Δράμας, Δράμα 1999, σ.σ. 36-43, στό τιτλοφορούμενο κεφάλαιο: «γιατί ἔφυγε ὁ Γρηγόριος;», ὅπου μέ παραπομπές στό ἔργο τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου, ἀναίρεση ἄλλων γνωμῶν καί κατάθεση προσωπικῶν ἐκτιμήσεων, τεκμηριώνεται ἡ ἀποψη ὅτι ὁ Ἅγιος Γρηγόριος «ἔφυγε» καί στίς δύο περιπτώσεις, δηλ. καί ὅταν χειροτονήθηκε πρεσβύτερος καί ὅταν ἦταν πλέον Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, γιά καθαρά πνευματικούς καί συνειδησιακούς λόγους.

2. πρβλ. Β' Τιμ. 1,6.

3. βλ. Πράξ. 24, 16.

4. πρβλ. Β' Μακ. 15, 4 «ἔστιν ὁ Κύριος ζῶν αὐτός ἐν τῷ οὐρανῷ δυνάστης ὁ κελεύσας ἀσκεῖν τήν ἑβδομάδα».

5. πρβλ. Δ' Μακ. 12, 11 «... οὐκ ἠδέσθης παρά τοῦ Θεοῦ λαβὼν τά ἀγαθὰ καί τήν βασιλείαν τούς θεράποντας αὐτοῦ κατακτείνει καί τούς εὐσεβείας ἀσκητάς στρεβλῶσαι;».

6. πρβλ. ὅπ. π. 13, 22 «... καί αὐξοντες σφοδρότερον διά τῆς συντροφίας καί τῆς καθ' ἡμέραν συνηθείας καί τῆς ἄλλης παιδείας καί τῆς ἡμετέρας ἐν νόμῳ Θεοῦ ἀσκήσεως».

7. βλ. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Ἑρμηνεία εἰς τήν πρὸς Ρωμαίους, Migne P.G. 74, 789 A-B («Νενόσηκεν οὖν ἡ φύσις τήν ἁμαρτίαν διά τῆς παρακοῆς τοῦ ἐνός, τοῦτέστιν Ἀδάμ· οὕτως ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί, οὐχ ὡς τῷ Ἀδάμ συμπαραβηκότες, οὐ γάρ ἦσαν πώποτε, ἀλλ' ὡς τῆς ἐκείνου φύσεως ὄντες τῆς ὑπὸ νόμον πεσοῦσης τόν τῆς ἁμαρτίας»). πρβλ. Ἰω. Ρωμανίδου, Τό προπατορικόν ἁμάρτημα, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1982, β' ἔκδοση, σ. 156 κ. ἐξ.

8. πρβλ. Μαθήματα μυστικῆς θεολογίας τοῦ ἀειμνήστου ρουμάνου καθηγητοῦ Nichifor Crainic, τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους 1935-1936, πού ἐκδόθηκαν μέ γενικό τίτλο: «Sfințenia împlinirea Umanului» (ἡ ἀγιότητα ὡς ὀλοκλήρωση τῆς ἀνθρώπινης φύσεως), Ἰάσιο 1993, σ. 77. Ὁ Nichifor Crainic θεωρεῖ τήν ἔλλειψη αὐτογνωσίας ὡς τό μεγαλύτερο ἐμπόδιο στό δρόμο τῆς πνευματικῆς τελείωσης λέγοντας χαρακτηριστικά: «ὁ ἄνθρωπος ζῶντας μέσα στίς συνηθῆκες τῆς μέτριας ἀνθρώπινης σοφίας δέν γνωρίζει ἀληθινά οὔτε τίς δυνάμεις μέ τίς ὁποῖες εἶναι προικισμένος ἐκ φύσεως ἀλλά οὔτε τόν πλοῦτο τῶν θείων δωρεῶν πού ἀναμένουν νά τόν ἐπισκεφθοῦν ἀνά πᾶσα στιγμή».

9. Ο Nichifor Crainic, ὄπ. π., ἀφοῦ στήν ἀρχή ἀναφέρεται ὑπαινικτικά σέ ὀλόκληρη σχεδόν τήν πατερική γραμματεία, τή συναφή πρὸς τό θέμα, ἀναλύει ἐπισταμένα τό πῶς παρουσιάζεται αὐτή ἡ ἀσκητική διαδικασία στά ἀρεοπαγίτικα συγγράμματα (βλ. σ.σ. 46-84). Στή συνέχεια καί μέχρι τέλους τοῦ βιβλίου γίνεται ἀπό τόν ἴδιο συστηματική ἀνάλυση καί παρουσίαση ξεχωριστά τῶν τριῶν σταδίων τῆς πνευματικῆς ζωῆς καί ἀσκήσεως (βλ. σ.σ. 85-117). Ἐπίσης ὁ ἀείμνηστος πρωτοπρ. Δημήτριος Στανιλοάε ἔχει παρόμοιο δίτομο θεολογικό ἔργο μέ τίτλο: "ascetica și mistica ortodoxă". Πρόκειται γιά θεολογικά μαθήματα τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους 1946-1947, πού ἐκδόθηκαν σέ δύο τόμους στήν Alba Iulia τό 1993 ἀπό τίς ἐκδόσεις «Deisis». Στόν πρῶτο τόμο κατ' ἀρχήν (σ.σ. 5-65) γίνεται λόγος γενικά περὶ τῶν ἰδιαίτερων χαρακτηριστικῶν τῆς ὀρθόδοξης πνευματικότητος καί στή συνέχεια μέχρι τοῦ τέλους τοῦ πρώτου τόμου (σ.σ. 67-194) ὁ λόγος στρέφεται στό θέμα «κάθαρση». Στό δεύτερο τόμο (σ.σ. 5-206) ἡ διαπραγμάτευση ἐπεκτείνεται στό «φωτισμό» καί τή «θέωση». Ὁ λόγος εἶναι περιεκτικός καί ρωμαλέος, μέ πατερική θεμελίωση καί ἀνάλυση καί σέ ἐπίπεδο πού μπορεῖ νά προσεγγισθεῖ μέ σεβασμό ἰδιαίτερα ἀπό διανοούμενους ἀνθρώπους. Μποροῦν δηλαδή νά ἀποκτήσουν μία γεύση τοῦ πόσο βαθιά καί σοβαρά ἀντιμετωπίζει ἡ ὀρθόδοξη παράδοση καί πνευματικότητα τήν πνευματική ζωή.

10. Ἀγ. Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, Πρὸς τήν σεμνοτάτην ἐν μοναζούσαις Ξένην, Φιλοκαλία, ἐκδ. Ἀστήρ, τόμ. Δ, Ἀθήνα 1976, σ. 115. Πρβλ. καί Ἀγ. Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, Πρὸς τήν σεμνοτάτην..., εἰσαγωγή-μετάφραση ὑπό μοναχοῦ Θεοκλήτου Διονυσιάτου, Θεσσαλονίκη 1974, σ.σ. 10-13.

11. Γέροντος Ἰωσήφ, «Ἐκφρασις μοναχικῆς ἐμπειρίας», ἐκδ. Ἰ. Μ. Φιλοθέου, Ἅγιον Ὄρος 1981, σ.σ. 386-392.

12. Ἀρχιμ. Σωφρονίου (Σαχάρωφ), Ἄσκησις καί θεωρία, Ἑσσεξ Ἀγγλίας 1996, σ. 15.

13. Εἰσαγωγικά λόγια τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξάνδρου Σεμενῶφ - Τυάν - Σάνσκυ προκειμένου, κατά τή συνήθεια τῶν βιογράφων τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τῆς Κρονστάνδης, νά περιγραφεῖ σέ ἰδιαίτερο ταυτώνυμο κεφάλαιο «μία ἡμέρα τοῦ π. Ἰωάννου». Καί τοῦτο γιατί ἡ κάθε ἡμέρα του ἦταν ἓνα κομμάτι ἄσκησις τοῦ ὅλου ἀσκητικοῦ του βίου (βλ. ἐπισκόπου Ἀλεξάνδρου Σεμενῶφ - Τυάν - Σάνσκυ, Ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κρονστάνδης, μτφρ. Ἀρχιμ. Τιμοθέου, ἐκδ. Ε', Ὠρωπὸς Ἀττικῆς 1991, σ. 264).

14. εὐχή χερουβικῶν ὕμνου: «οὐδεὶς ἄξιος ...».

15. Λουκ. 6, 39.

16. Λουκ. 11, 46.

17. Ὁ Μωυσῆς κατ' ἀρχήν στόν τόπο τῆς θεοφανίας, στή φλεγόμενη βάτο, ὅταν τοῦ μιλοῦσε ὁ Θεός ὡς ἄσαρκος Λόγος κατὰ προτροπή τοῦ Θεοῦ ἔλυσε τά ὑποδήματά του. Ἐπειτα μᾶς λέει τό ἱερό κείμενο: «ἀπέστρεψε δέ Μωυσῆς τό πρόσωπον αὐτοῦ· εὐλαβεῖτο γάρ κατεμβλέψαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ» (Ἐξοδ. 3, 6). Στή συνέχεια, ὅταν πλέον ὁ Θεός τοῦ δίνει ἐντολές καί ὁδηγίες γιά τήν ἐπιτέλεση τῆς ἀποστολῆς του ὁ ἴδιος προβάλλει τήν εὐλαβή καί ταπεινή ἀντίρρηση: «τίς εἰμί ἐγώ, ὅτι πορεύσομαι πρὸς Φαραῶ βασιλέα Αἰγύπτου ...» (Ἐξοδ. 3, 11).

18. πρβλ. Ησαΐου κεφ. 6 καί ἰδιαίτερα τό στίχο 5: «καί εἶπον· ὦ τάλας ἐγώ, ὅτι κατανένυγμαί, ὅτι ἄνθρωπος ὢν καί ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχων, ἐν μέσῳ λαοῦ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχοντος ἐγώ οἰκῶ καί τόν βασιλέα Κύριον σαβαώθ εἶδον τοῖς ὀφθαλμοῖς μου».

19. πρβλ. δοξαστικό στιχηρῶν ἐσπερινοῦ τῆς 25ης Μαρτίου ὅπου γιά τόν σαρκούμενο Λόγο ἀναφέρεται: «ὦ τά ἐξαπτέρυγα καί πολυόμματα ἀτενίσαι οὐ δύνανται ...».

20. πρβλ. Ζαχαρίας 11, 4 - 15 καί 13, 7 - 9· Θρηνοὶ Ἱερεμίου 4, 13 - 16· Ἰεζεκιήλ 13, 1 - 23· Ματθ. 21, 40 - 41· Μάρκ. 12, 9· Λουκ. 20, 15 - 16.

21. Συμεών τοῦ Νέου Θεολόγου, 9ος Ἠθικός Λόγος, «Περί Γνώσεως Ἀληθινῆς», Φιλοκαλία τῶν Νηπτικῶν καί Ἀσκητικῶν, ἐκδ. Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς (ΕΠΕ), τόμ. 19Γ, Θεσσαλονίκη 1989, σ.76.

22. Ἰωάν. 3, 3.

23. Ἰωάν. 3, 6.

24. Συμεών τοῦ Νέου Θεολόγου, ὄ.π., σ.σ. 104-106.

[25.](#) πρβλ. Κ. Καραϊσαρίδη, Ἐμπειρίες λειτουργικῆς ζωῆς, Ἀθήνα 1999, ἔκδ. Ἀκρίτας, σ. 60.

[26.](#) Βενιζέλου Χριστοφορίδη, Ἡ πνευματικὴ πατρότης κατὰ Συμεών τόν Νέο Θεολόγο, Θεσσαλονίκη 1977.

[27.](#) Συμεών τοῦ Νέου Θεολόγου, 1ος Κατηχητικός Λόγος, «Περί Ἀγάπης», Φιλοκαλία τῶν Νηπτικῶν καί Ἀσκητικῶν, ἔκδ. Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς (ΕΠΕ), τόμ. 19Γ, Θεσσαλονίκη 1989, σ. 300-311.

[28.](#) Ματθ. 5, 19.

[29.](#) Συμεών τοῦ Νέου Θεολόγου, ὅπ.π., σ. 302.

[30.](#) Συμεών τοῦ Νέου Θεολόγου, ὅπ.π., σ. 302.

[31.](#) Α΄ Κορινθ. 4, 15: «ἐάν γάρ μυρίους παιδαγωγούς ἔχητε ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐ πολλούς πατέρας ... ἐν γάρ Χριστῷ Ἰησοῦ διά τοῦ εὐαγγελίου ἐγώ ὑμᾶς ἐγέννησα».

[32.](#) Ὁ Nichifor Crainic (ὅπ. π., σ. 84) ἀναφέρει χαρακτηριστικά: «ὅ,τι κατακτᾶται δέν διατηρεῖται παρά μόνο μέ κόπους ἀσταμάτητους. Παρατηρεῖστε ἕνα πουλί καθισμένο στό πίο ψηλό κλαδί ενός δένδρου πού τό χτυπᾶ ὁ ἄνεμος. Γιά νά κρατηθεῖ σ' αὐτή τή θέση πρέπει νά ἀνοικοκλείνει τά φτερά του ὥστε νά ἰσορροπεῖ στή θέση του σέ σχέση μέ τήν κίνηση τοῦ κλαδιοῦ. Διαφορετικά θά ἔπεφτε ἀνόητα στή γῆ. Στή μυστική ζωὴ οἱ πνευματικές ἀναβάσεις πού κατακτῆθηκαν μέ ἥρωικούς κόπους καί χάρη δέν διατηροῦνται παρά μέ συνεχεῖς μόχθους ὥστε νά μὴν καταπέσεις στό γκρεμό ἀπό ὅπου σηκώθηκαν».

[33.](#) Γαλ. 4,19.

[34.](#) Ἰωάννου Χρυσόστομου, Περί ἱερωσύνης, Ρ.Γ. 48, σ. 633.

[35.](#) πρβλ. ὅπ. π., σ.σ. 682-684.

[36.](#) πρβλ. Ene Braniște, Liturgica Generala, Βουκουρέστι 1993, ἔκδ. β', σ. 45.

[37.](#) βλ. Κ. Καραϊσαρίδη, Ἡ θεία λειτουργία ἀπό τά σύμβολα στήν πραγματικότητα, περιοδ. «Θεολογία» τόμος 75, τεύχ. 2, Ἰούλιος-Δεκέμβριος 2004, σ.σ. 469 - 486.

[38.](#) εὐχή τοῦ ἱεροῦ εὐχελαίου μετά τό Ε' ἱερό εὐαγγέλιο.

[39.](#) Στίς παλαιές ἐκδόσεις τῶν «Ἱερατικῶν» πάντοτε ὑπῆρχαν κάποιες γενικές συμβουλές πρὸς τόν λειτουργό καί μεταξύ αὐτῶν ἀσφαλῶς ὀρισμένες γιά τήν προετοιμασία του πρὶν τή θεία λειτουργία. Αὐτές οἱ συμβουλές-ὀδηγίες, πού ἀποδίδονται στόν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Καλλίνικο Γ' καταχωρίζονται ὡς Παράρτημα στά παραφρασθέντα Ἄπαντα τοῦ Ἁγίου Συμεών Θεσσαλονίκης. Στή ρουμανική λειτουργική παράδοση αὐτό τό «corpus» τῶν συμβουλῶν συναντᾶται ἀδιάκοπα καί μάλιστα σέ ἐκτενέστερη μορφή στίς ἐκδόσεις τῶν Ἱερατικῶν τῆς ὀρθόδοξης ρουμανικῆς ἐκκλησίας (βλ. Liturghier, Βουκουρέστι 1974, σ.σ. 355-384). Μετάφραση δική μας αὐτοῦ τοῦ «ρουμανικοῦ» κειμένου καταχωρίζεται στό ἔργο μας: Λειτουργικά Ἀνάλεκτα, Κατερίνη 1996, σ.σ. 117-166).

[40.](#) πρβλ. Ἀπολυτίκιον Ἁγίου Σπυριδῶνος: «... καί ἐν τῷ μέλλειν τάς ἀγίας σου εὐχάς, ἀγγέλους ἔσχεσ σουλλειτουργοῦντάς σοι Ἱερώτατε» καθὼς καί τήν περίπτωση τοῦ μακαριστοῦ Γέροντος Ἰακώβου Τσαλίκη στό βιβλίο: Ὁ μακαριστός Ἰακώβος Τσαλίκης, τοῦ Στυλ. Παπαδόπουλου, Ἀθήνα 1995, σ. 93.

[41.](#) Εὐχή εἰς γυναῖκα λεχῶ τῇ πρώτῃ ..., Εὐχολόγιον, ἔκδοσις Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (ἔκδ. Γ'), 1988, σ. 46.

[42.](#) Ἀκολουθία ἐπί εὐλογῆσει νέου ὀχήματος, Εὐχολόγιον, ἔκδ. Ἀποστ. Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (ἔκδ. Γ'), 1988, σ. 375-379.

[43.](#) Ἐβρ. 12,1-2.

[44.](#) Ἰω. 12,35.

[45.](#) Εὐχολόγιον, ὄπ. π. σ. 379.

[46.](#) Σίγουρα ἡ τριπλὴ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν Ἀπ. Πέτρο: «βόσκει τὰ ἀρνία μου», «ποιμαίνει τὰ πρόβατά μου» καὶ πάλι «βόσκει τὰ ἀρνία μου» εἶναι ἡ ἀποκατάστασή του ἐναντι τῆς τριπλῆς ἀρνήσεώς του. Δέν παύει ὅμως νὰ εἶναι καὶ μία ἔμφαση στὴν κύρια ἀποστολὴ του ὡς ποιμένα τῶν προβάτων τοῦ Χριστοῦ (πρβλ. Ἰωάν. 21, 15-17).

[47.](#) Ἰωάν. 10, 1-17.

[48.](#) πρβλ. Β. Φανουργάκη, Περί Ἱερωσύνης Ἐκκλησιαστικὴ Γραμματεία, Πρακτικὰ Ἱερατικοῦ Συνεδρίου Ἰ. Μ. Δράμας, Δράμα 1999, σ.σ. 99-100, ὅπου παρατίθενται ἐν σειρᾷ χωρία τοῦ 10ου κεφαλαίου τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου διαλαμβάνοντα λόγια καὶ προτροπές τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν καλὸ ποιμένα.

[49.](#) Ἰωάν. 10, 12-13.

[50.](#) Α' Κορινθ. 10, 12.

[51.](#) πρβλ. Ἀθανασίου Παπανικολάου, Ἡ περὶ ἱερωσύνης διδασκαλία τοῦ Ἁγ. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1985, σ.σ. 97-100, ὅπου σὲ εἰδικό κεφάλαιο τιτλοφορούμενο «Οἱ ἀνάξιοι κληρικοί» γίνεται τεκμηριωμένη ἀνάλυση τῆς βασικῆς πατερικῆς θέσης ὅτι ὁ Θεὸς καὶ ἡ θεία χάρις ἐνεργοῦν καὶ διὰ τῶν ἀναξίων κληρικῶν, μέ πλούσιες παραπομπές στὰ ἔργα τοῦ Ἁγίου Συμεὼν Θεσσαλονίκης καὶ ἄλλων προγενεστέρων αὐτοῦ πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

[52.](#) Κλίμαξ Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Λόγος εἰς τὸν ποιμένα, σ.σ. 381-408, ἔκδ. Ἰ. Μονῆς τοῦ Παρακλήτου, Ὠρωπὸς Ἀττικῆς 1986 (ἔκδ. Γ').

[53.](#) Ματθ. 23, 3.

[54.](#) Ματθ. 23, 1-33.

[55.](#) Ματθ. 21, 33 κ. ἐξ.

[56.](#) πρβλ. Ἀθανασίου Παπανικολάου, ὄπ. π. σ. 144.

[57.](#) Ἑρμηνεῖα περὶ τε τοῦ θείου ναοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ἱερέων τε καὶ περὶ διακόνων, ἀρχιερέων τε καὶ ὧν ἕκαστος τούτων στολῶν ἱερῶν περιβάλλεται..., P.G. 155, 717A, 873C.

[58.](#) Διάλογος ἐν Χριστῷ κατὰ πασῶν τῶν αἰρέσεων καὶ περὶ τῆς μόνης πίστεως τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῶν ἱερῶν τελετῶν τε καὶ μυστηρίων..., ὄπ. π. 389 B, 396 B-C.

[59.](#) Βλαδιμήρου Λόσκι, Ἡ θεὰ τοῦ Θεοῦ, Εἰσαγωγή καὶ μετάφραση ὑπὸ Ἀρχιμ. Μελετίου Καλαμαρᾶ (νῦν Μητρο. Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης), Θεσσαλονίκη 1973, σ. 19.

[60.](#) βλ. Les "Mémoires" du Grand Eclésiarque de l'Église de Constantinople Sylvestre Syropoulos sur le concile de Florence (1438-1439), V. Laurent, Consilium Florentinum Series B, ἔκδοσις Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Ρώμη 1971, σ. 496.